

REPORTAGE SLOVAKIEN

Fortet med dess kilometerlånga kaserner på gränsen mellan Slovakien och Ungern väntas under innevarande år få en plats på Unescos världsarvslista. EU-medel har sökts för restaureringen. FOTO: KENNETH MYNTTI

Fallande rappning, hål i taken, mögel och fuktskador är verklighet i fortets kaserner. Men likväl är byggnaderna viktiga minnesmärken. FOTO: KENNETH MYNTTI

Cirka 30 sovjetiska soldater var under kommunistregimen inhysta i ett rum av den här slaget. Hög- och lågsångarna är numera bortstådade. FOTO: KENNETH MYNTTI

» På gränsen mellan Ungern och Slovakien finns ett av Centraleuropas allra märkligaste och största fortsystem, i tiden byggt för hela 200 000 soldater.

Förfallet fort blir världsarv

» Än så länge är fortet ingen större turistattraktion, förfallet som det är.

Men om det går som aktivisterna tror kommer fortet i tvillingstäderna Komárno-Komarom i Slovakien respektive Ungern att bli en av de allra största sevärdheterna i Europa.

Fortet intill Donau ägs numera av de båda städerna, som har gjort en gemensam anmälan om EU-medel för upprustningen. I och med att komplexet under innevarande år väntas få en plats på Unescos världsarvslista är chanserna för en finansiering goda.

Vad fortet egentligen skall användas till vet ännu ingen. Allmänt talas om lokaler för konferenser, kulturhändelser och utställningar.

En del talar om hotell, andra om konstateljéer eller andra funktioner relaterade till kultur och turism. Hittills har bara en av byggnaderna, ett gammalt ammunitionsförråd, restaurerats. Här finns ett permanent utställning över hela fortsystemet samt dess historia.

Nästa år kommer en intilliggande byggnad med jordtak att inredas till vinkällare, men mer konkreta planer än så finns faktiskt inte.

På den plats där det nuvarande fortet står lär ha funnits en fästning redan på 900-talet och här byggdes på 1400-talet ett renässanspalats. Det nuvarande fortets äldsta delar härstammar från mitten av 1500-talet.

Efter det har fortet haft funktioner i många olika krig. Enligt en sägen är fortet som en följd av de massiva väggarna omöjligt att inta. Den enda gången som fienden har lyckats ta sig lär ha varit en gång då förläggningen konstaterades vara tom.

I de kilometervis långa korridorerna finns väggmålningar som påminner om åren 1968–1991, den tid då fortet inhyste

Här och där finns text som skvallrar om fortets funktion. Efter att sovjetsoldaterna flyttade ut år 1991 togs fortet i bruk av den slovakiska armén. Nu närmast väntar de utrymda byggnaderna på en rejäl upprustning och ett eventuellt framtida bruk som en kulturinstitution. Redan i dagstället lockar fortet besökare från närregionerna och Tjeckien. FOTO: KENNETH MYNTTI

7 000 sovjetiska soldater. Rysk text varvas med teckningar av pansarvagnar och springande

soldater. Att en del av de tecknade pansarvagnarna har kulhål i sig kanske berättar något om

soldaternas vapenhantering. En besökare behöver inte mycket till fantasi för att föreställa sig

stanken av de soldater som i flera årtionde var inklämda i fortet, cirka 30 stycken per rum.

Vad det kan kosta att rusta upp fortet vet förstås ingen. Men det handlar givetvis inte om någ-

ra småpengar. KENNETH MYNTTI kenneth.myntti@ot.fi

Identiteten odlas via dans och museikultur

» BRATISLAVA

Melodin liksom släpar sig fram, etappvis, tempot är snabbt. Svetten rinner ner för halsen på dansarna, som stampar i golvet och slår med händerna på knä och klackar.

Flickorna verkar lätta som fjun där de flyger runt i starka armar. Det är repetition hos Ifjú Szivek, en professionell folkdansgrupp, mitt i centrala Bratislava.

Folkdansgruppen har grundats som ett sätt att slå vakt om minoritetskulturen i Slovakien, företrädesvis den ungerska, men också slovenska, romanska och den judiska kulturen.

Det handlar främst om paroch gruppdanser med mycket improvisation. Till levande musik, givetvis.

Musiken och danserna på repertoaren har gruppen lärt sig via äldre spelmän och dansare som har stått för folkkulturen ute i de många byarna på landsbygden.

På så sätt är Ifjú Szivek ett sätt att föra traditionen vidare. Men för att det hela ska bli lite mer spännande för en modern publik gör dansgruppen en show av det hela.

Vackra folkdräkter, spelande strålkastare och yxor är givna

Museichef Gabriella Jarábik bedömer att en visualisering av den ungerska minoriteten i Slovakien tjänar ett syfte att nå större tolerans och förståelse folkgrupperna emellan. Till vänster ett hemvärnsvapen. FOTO: KENNETH MYNTTI

ingredienser i dansshowen som turnerar runt i olika delar av världen. En dag uppför gruppen en show i Australien, en annan dag kanske under Kaustby folkfestival i Finland.

– Jo, Kaustby skulle vi faktiskt vilja besöka, bekräftar Dusán Héglí, konstnärlig ledare för den statsstödda dansgruppen.

För även om folkdansgruppen i första hand finns till för att dokumentera och utveckla den

rika minoritetskulturen så har gruppen också en stor uppgift i att profilera och marknadsföra de olika minoritetskulturer för en internationell publik.

Ifjú Szivek är ett spännande vitkort för en stark kultur och den vägen också en möjlighet för alla de krafter – politiska och ekonomiska – som vill få världens ögon riktade mot denna del av världen.

Utöver en dansgrupp har ungarerna också bidragit till att Slovakien numera har ett eget nationellt museisystem för minoritetskulturen, först och främst den ungerska. Högkvarteret finns i Bratislava, men till samma administration hör också så kallade "memorial houses", det vill säga hus som har bebotts av bemärkta personer inom minoritetskulturen.

Systemet med ett nationellt minoritetsmuseum utvecklades för elva år sedan efter att man upptäckte att var åttonde människa i Slovakien faktiskt hör till en minoritet som rimligtvis borde föräras en egen museal tradition.

– I och med den här statusen har vi betydligt lättare att erhålla statlig finansiering. Vi har en helt och hållet självständig budget, säger museichefen Gabriella Jarábik.

På museet finns en permanent utställning om ungarerna i Slovakien och därutöver arrangerar museet seminarier, kongresser, presentationer av vetenskapliga artiklar samt fyra–fem tillfälliga utställningar på olika temata.

För närvarande pågår en jubileumsutställning med anledning

av 40-årsminnet av den sovjetiska ockupationen av Prag. Men inte vilken utställning som helst utan en utställning som skildrar 1968 års ockupation ur ungarerna synvinkel.

Här visas bland annat flygblad som delades ut av ungerska politiska aktivister, gamla klipp ur ungerska dagstidningen Új Szó och autentiska radiosändningar på ungerska. Förhoppningen är förstås att den ungerska perspektivet inte bara ska nå ut till ungarerna själva utan också till slovakerna och en internationell publik.

Samma tanke finns bakom det skolprojekt som museet har fått specialfinansiering för och som är ett sätt att få skolbarnen intresserade för den ungerska minoritetens historia. Det ska dels ge ungarerna ett ökat självförtroende och samtidigt skapa förståelse för den ungerska folkgruppens särart.

Följden kan bli ett mera tolerant samhälle, fritt från beklagliga stereotyper och konflikter folkgrupperna emellan. Enligt Gabriella Jarábik kan målet med ett mer tolerant samhälle nås bara genom att ungarerna tydligare lyfter fram den egna kulturen.

KENNETH MYNTTI

Den ungerska folkdansen är snabb, rytmisk och konditionskrävande. Dansarna är avlönade av staten, men alla är för utkomstens skull tvungna att också ha ett annat jobb. FOTO: KENNETH MYNTTI

Fel fett till småbarn

» Nästan alla ettåringar äter för mycket mättat fett. Många får också i sig mer protein än de borde.

– Vi borde nog tänka lite mer på kvaliteten på våra barns mat, säger dietisten Inger Öhlund.

Hon har för sin doktorsavhandling vid Umeå universitet studerat kosten för närmare 300 barn i åldrarna 6 till 18 månader och sedan gått vidare och följt drygt 100 av dem upp till fyra års ålder.

Det visade sig då även att fyra-åringarna som fått i sig mycket protein, främst genom olika mjölkprodukter, löpte ökad risk för övervikt.

Mycket av våra matvanor grundläggs tidigt i livet. Barn som får en felaktig kost riskerar därför att drabbas av ohälsa i vuxen ålder.

– **Det** är bättre om man börjar bry sig om de här frågorna i lite tidigare ålder så att man inte behöver ta till några stora åtgärder senare, säger Inger Öhlund.

Redan i ettårsåldern fanns ett samband mellan kvaliteten på fettet i kosten och barnens blodfettsnivåer. Barn som åt mer fleromättat fett från exempelvis fisk och oljor hade lägre nivåer av kolesterol i blodet.

Detta visade sig tydligast bland flickorna. Av de närmare 300 ettåringarna i studien var det bara två som inte åt mer mättat fett än rekommendationerna anger, 30 procent åt däremot för lite fleromättat fett.

En stor del av de mättade fetterna kom från mjölkprodukter som smör och ost. Hos fyra-åringarna i studien fanns också ett samband mellan stor konsumtion av protein från olika mjölkprodukter och ett högt kroppsmasseindex (BMI).

Ett högt BMI-värde som spädbarn visade sig också ofta leda till att BMI är högt vid fyra års ålder.

Hur risken för övervikt påverkas hos fyraåringarna som ätit för mycket mättat fett har Inger Öhlund ännu inte hunnit få fram.

– Men det ser inte ut att bli bättre utan det ser snarast ut som att tendensen fortsätter, säger hon.

Många barn får alltför tidigt lära sig att äta skräpmat men äter för lite av nyttigheter som frukt, grönsaker, bröd och potatis, enligt Inger Öhlund. FNB

Tidig fiskkost skyddar mot eksem

» Spädbarn som får börja äta fisk före nio månaders ålder löper något mindre risk att utveckla allergier som ettåringar, antyder en svensk studie. Vad som ligger bakom den skyddande effekten är ännu okänt.

Forskare vid Göteborgs universitet har i en skriftlig enkät till 5 000 barnfamiljer undersökt hur spädbarns matvanor påverkar risken att senare utveckla allergiskt eksem. Enkätundersökningen ingår i en pågående stor västsvensk barnhälsostudie.

Föräldrar till sex månaders spädbarn fick svara på vad barnet åt och om de hade allergiskt eksem. Samma frågor upprepades när barnet fyllt ett år.

Det visade sig att 13 procent av spädbarn hade utvecklat eksem vid sex månaders ålder. När barnen var ett år hade ett av fem barn besvären. De första symptomen uppträdde vid i genomsnitt fyra månaders ålder.

Studien bekräftar att ärftlighet fördubblar risken att utveckla allergiskt eksem.

Men det som överraskade forskarna var att barn som åt fisk före nio månaders ålder löpte 21 procent lägre risk att utveckla eksem.

Forskarna vet inte hur mycket fisk barnen åt, däremot hur ofta.

– Men det har inte spelat någon roll. Det är tidpunkten för introduktionen som är det viktiga, säger Bernt Alm, barnhälsoöverläkare vid landstinget i Halland, som lett studien. Han medger att riskminskningen inte är särskilt stor, men anser den ändå viktig eftersom den berör en så stor barngrupp. Forskarna vet ännu inte varför en fiskdiet så tidigt i livet har en allergiskyddande effekt. FNB